

Itse omana aineistona – ”Yksin sovittu” tutkimuksen ja yhteiskuntatilanteen aikalaisanalyysinä

■ *Anu Suoranta & Anu-Hanna Anttila (toim.): Yksin sovittu. Osapuolet, luottamus ja työmarkkinalogiikka. Vastapaino, Tampere. 2010. 160 s.*

Anthony Giddens saattoi tuskailla viimeisinä vuosina toimiessaan sosiologina vaikeutta tehdä analyysiä ja luoda teoriaa tilanteessa, jossa itse vaikuttaa vahvasti yhteiskunnalliseen muutokseen. Kuten on tunnettua, Giddens toimi Tony Blairin keskeisenä neuvonantajana Blairin pääministerikauden aikana. Giddensin ratkaisu oli refleksiivisyyden käsitteen kehittäminen modernin yhteiskunnan ilmentäjänä. Refleksiivisessä modernisaatiossa yhteiskunta jatkuvasti oppii omasta toiminnastaan itseään tutkivan reflektion kautta.

Anu Suorannan ja Anu-Hanna Anttilan teoksessa ”Yksin sovittu” on vastaavan tyyppisiä refleksiivisiä elementtejä. Teoksen avulla vakiintuneet työelämän tutkijat ja ammattiyhdistysjohtajat pohtivat nykypäivän työelämän ja sosiaalipolitiikan ominaisuuksia ja opastavat samalla itseään ja toisiaan konkreettisen edunvalvonnan haasteissa ja tavoitteissa. Kirjan julkilausumaton lähtökohta ja johtopäätös mielestäni on, että tulopoliittisen kokonaisratkaisun (TUPO) jälkeinen aikakausi merkitsee sosiaalipoliittisten ratkaisujen laiminlyömistä, mikä vaikeuttaa erityisesti epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien ongelmien ratkaisemista.

Teoksen rakenteessa vuorottelevat yhteiskuntatutkijoiden ja ay-johtajien artikkelit. Tämä luo asetelman, jossa yhtäältä teos itses-

sään muodostaa omien väitteittensä aineiston (kirja on evidenssi itsessään ehkä myös siten, että ay-johtajat ovat löytäneet aikaa kirjoittamiselle ja ovat arvioineet tehtävän hyödylliseksi) ja toisaalta teos muodostuu parhaassa tapauksessa vaikutusvaltaiseksi dokumentiksi yhteiskunnan muuttamisessa ja ay-liikkeen strategioissa. Totean parhaassa tapauksessa siksi, että teos sisältää useita kannanottoja, joiden pohjalta suomalaista työelämää ja yhteiskuntaa voidaan konkreettisesti parantaa.

Tieteellisessä mielessä itseensä viittaavuus on ollut ihanteena filosofisessa perinteessä jo ainakin Hegelin ”Hengen fenomenologiasta” lähtien, ja moni yhteiskuntateoreetikko pitää sitä teorianmuodostuksen esikuvana. Tämän ihanteen mukaan yhteiskuntakuvaus on ideaalinen silloin, kun se voi selittää oman olemassaolonsa. Suorannan ja Anttilan teos ei pyri selittämään itseään viittaamalla itseensä, vaan se viittaa itsensä ulkopuolisiin, yhteiskunnassa ”oikeasti” esiintyviin ilmiöihin. Kirjassa ei esimerkiksi taajaan käsiteltyä pätkätyöongelmaa pääosin pohdi pätkätyötutkijat muodossa, jossa he selittäisivät oman työnsä tuloksen pätkätyö tutkimuksen tuotantolosuhteilla. Selkeimmin työsuhteiden haurautta käsitellään ammattiyhdistysjohtajien Ann Selinin ja Tapio Huttulan artikkeleissa. Mutta kirjassa on itseensäviittaavia elementtejä, kun suomalaisen työmarkkinamallin muutosta kuvaavat henkilöt, jotka ovat itse mukana vaikuttamassa tähän muutokseen.

Kirja on tutkimuksen ja edunvalvonnan vuoropuheluna kauan kaivattu puheenvuo-

ro suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa ja työelämän tutkimuksessa. Teoksen vuorottelu tutkijoiden ja ay-johdajien artikkeleilla on sekä nautittava että onnistunut. En kuitenkaan näe teosta ensisijaisesti akateemisena työnä, vaikkakin se selkeästi ammentaa sosiologisista, sosiaalipoliittisista ja valtio-opillisista kysymyksenasetteluista. Mutta teos ei myöskään ole mikään kevyesti otettava pamfletti, vaikka siinä on aktiivitoimijoiden puheenvuoroja.

Kirjan artikkeleista analyysin syvyydessä on syytä huomioida Pauli Kettusen teksti elinkeinoelämän ja työelämän muutoksesta. Kettusen artikkelissa toimijoiden suhde valtioon ei ole keskeinen kysymys, vaan työmarkkinoiden toimintalogiikka ja toimijoiden suhde tähän logiikkaan muodostavat pääasiallisen tutkimusaiheen. Keskeinen avain ajan hengen ymmärtämiseen on työnantajan irtautuminen osapuolen asemasta ja ryhtyminen esittämään omaa erityisetuaan yhteiskunnan yleisenä etuna kilpailukykyretoriikan voimin. Kettunen liikkuu johdonmukaisesti diskursiivisella tasolla kuvaten asioiden ymmärtämistä ja niistä puhumisen tapaa, eikä halua kiinnittää analyysiä mihinkään perimmäiseen logiikkaan kuten kapitalistisen järjestelmän muutokseen. Tämä on poliittisen historian tutkijalta mainio esimerkki refleksiivisestä suhteesta tutkimusaiheeseen, jossa tutkimuskohde ja -tulos valaisevat poliittista kamppailua, ja tutkija pitäytyy viittaamasta mihinkään tämän kamppailun ulkopuoliseen logiikkaan. Lopulta artikkeleita lukiessa jää kuitenkin odottamaan jonkunlaista teoreettista avainta, jonka kautta muutoksen perustan saisi avattua.

Anne Kovalaisen artikkelissa paneudutaan oleellisiin työn sisällön ja työelämän muutoksen kysymyksiin. Kirjoituksessa jätetään normatiiviset johtopäätökset vetämättä vedoten muutoksen monimutkaisuuteen. Myös perusteltu ajatus työn merkityksen vähenemisestä mahdollistaa seurausten monimutkaisuuden korostamisen. Hegelin praksiskäsitteeseen tutustunut lukija jää pohtimaan, lieneekö työn

merkitys silti vähentynyt siinä määrin kuin joissakin nykyanalyyseissä tahdotaan väittää. Artikkeleita lukiessa tulee mieleen muistuttaa vallan yksinkertaistavasta vaikutuksesta sekä vapauden ja pakon välisestä erosta. Loppupeleissä ja seurauksiltaan ne usein kuitenkin ilmenevät selkeästi pahoinvointina, erilaisina yhteiskunnallisina patologioina, ja vieraantumisenä. Kirjan artikkeleista Kovalaisen artikkeli tunnustaa mielestäni vähiten tai epäselvimmin teoksen moton ”olla heikomman puolella ja sanoa se suoraan”.

Sitä vastoin useissa artikkeleissa sanotaan varsin suoraan, kuinka ongelmallista työntekijöille on pätkätyön lisääntyminen ja työsuhdeturvan heikentyminen. Ammattiyhdistysjohtajien puheenvuoroista välittyy selvästi tietoisuus ilmiön ongelmallisuudesta. Pätkätyöläisten ja muiden epätyöllisissä työsuhteissa työskentelevien sosiaaliturva ja toimeentulo ovat selkeästi huonompia kuin vakituisissa työsuhteissa työskentelevillä. Jos kohta esitetyt ratkaisut ongelmiin ovatkin tuttuja mediapuheenvuoroista ja erityisesti vasemmisto- sekä ay-lehdistä, niin pätkätyön ongelmallisuus tulee tässä teoksessa selkeämmin esiin kuin missään aiemmassa ammattiyhdistysväen julkaisussa.

Pätkätyöiden ongelmia käsittelee erityisen ansiokkaasti Erityisalojen Toimihenkilöliiton (ERTO ry.) puheenjohtaja Tapio Huttula, joka artikkelissaan kuvaa yksityiskohtaisesti niitä sosiaaliturvan puutteita, jotka asettavat pätkätyöläiset muita huonompaan asemaan. Huttula toteaa esimerkiksi vuosilomien kertyvän paremmin pysyvissä työsuhteissa oleville kuin pätkätyöntekijöille. Vuorotteluvapaa on toinen esimerkki järjestelmästä, joka suosii vakinaisissa työsuhteissa työskenteleviä. Myös pienillä yrittäjätuloilla työskentelevillä on väliinputoaminen työttömyysturvassa tavallista. Lisäksi pätkätyöntekijöiden palkkakehitys voi junnata usein paikallaan. Artikkeleihin on tehty perusteelliset kotiläksyt faktojen osalta ja näin ollen se sisältää varteenotettavan puheenvuoron lisäksi myös yksityiskohtaisen luettelon sellaisista tavoitteis-

ta, joita poliitikkojen tulisi ottaa omalle agendalleen.

Teoksen artikkeleista Raija Julkusen kuvaus universalistisen hyvinvointimallin periaatteista ja sen suhteesta ansiosidonnaiseen, työperäiseen sosiaaliturvaan, sekä Tuomo Yli-Soinin artikkeli työn uudesta psykologisesta sopimuksesta ovat selkeimmin oppikirja-aineista. Molemmat kirjoittajat ovat esittäneet teesinsä aiemmin muissa teoksissa, mutta tässä esitettyssä tiivistetyssä muodossa ne toimivat hyvinä johdantoina työelämän ja sosiaalipolitiikan ilmiöihin ja muutoksiin. Suomalaisen työmarkkinamallin muutosta käsitellään pääosin Tuire Santamäki-Vuoren, Lauri Lyllyn ja Nikolas Elomaan artikkeleissa.

Elomaan artikkelia lukuun ottamatta nämä edustavat tavanomaista tämän päivän työmarkkina-analyysiä, jossa myös esitetään toimenpide-ehdotuksia työmarkkinoiden kehittämiseksi TUPO:n jälkeisessä ajassa.

Loppupäätelmänä voi todeta, että kirja soveltuu erityisen hyvin oppikirjaksi ammattijärjestöjen tarjoamaan koulutukseen. Myös sosiaalipolitiikan kursseihin teos sopii oheislukemistoksi. Teos soveltuu kuitenkin parhaiten poliittisten toimijoiden kotiläksyksi. Määrittelykamppailua työväenpuolueen olemuksesta tuskin voi voittaa tutustumatta tähän teokseen.

Mika Helander

Maahanmuutosta ja työmarkkinoista, virkistäviä tulkintoja vieraidenkin perspektiivistä

■ *Sirpa Wrede & Camilla Nordberg (toim.): Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki, Palmenia. 2010. 285 s.*

Vieraita työssä -kokoelmateos ilmestyi talvella 2010 täyttämään aukkoa työnsosiologian kirjallisuudessa. Vaikka maahanmuuton tuomia haasteita suomalaisille työmarkkinoille on tutkittu jo jonkin aikaa, tarvetta on ollut teokselle, joka ei vain käsittele ilmiötä yleisellä yhteiskunnallisella tasolla, vaan purkaa työelämän etnistyvän eriarvoisuuden käsitteitä ja valottaa organisaatioiden toimintakulttuuria. Teos on syntynyt osana Työsuojelurahaston projektia ”Maahanmuuttajien asema suomalaisessa työelämässä – keinot kohti tasa-arvoa” ja sen toimitustyötä on rahoittanut myös Suomen Akatemian projekti ”Challenging Power: Equality, Diversity and Integration of Ethnic and National Minorities in Finland”.

Teos koostuu kahdestatoista artikkelista. Johdantolukua seuraavat seitsemän artikkelia ovat esimerkkitaupauksia maahanmuuttajien työelämäkokemuksista. Puheenvuoron saavat maahanmuuttajat useista erilaisista ryhmistä, kebab yrittäjistä it-alan erikoisosaajiin. Luvuissa 9, 10 ja 11 käsitellään työmarkkinoiden etnistyviä muutoksia suomalaisesta perspektiivistä. Niissä jatketaan sitä käsitteellistä keskustelua, joka luonnehtii teoksen ensimmäistä ja viimeistä lukua.

Teoksen vahvuuksiin kuuluvat erinomaiset aineistot haastatteluista etnograafisiin tapaustutkimuksiin. Teoksessa on myös pureuduttu etnisen vierauden käsitteisiin, ja keskustelu käsitteiden vallasta on onnistuttu kytkemään mielenkiintoisesti kansakuntamme rakentamisen projektiin ja sen nationalisiin piirteisiin. Sosiologisia analyysimenetelmiä käyttäen mielenkiintoisista aineistoista